3.3. Становлення нової державності країн Західних Балкан у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції регіону

Залучення західнобалканських країн до процесів європейської та євроатлантичної інтеграції має тривалу і багату на події історію, зумовлену передусім їхнім географічним розташуванням у регіоні Південно-Східної Європи, що безпосередньо межує з провідними державами континенту і є сферою їхніх пріоритетних інтересів.

З розпадом СФРЮ та демократизацією сусідньої авторитарної Албанії розпочався якісно новий історичний період у відносинах ЄС та НАТО з країнами Балканського півострова. Вплив європейської та євроатлантичної спільноти відбувався не лише шляхом посилення торговельно-економічних і безпекових зв'язків з регіоном, а й через поширення на Південний Схід політики інтеграції. Зазначений зовнішньополітичний напрям поступально розвивався та зміцнювався, що дозволило країнам колишньої Югославії та Албанії у відносно короткі терміни здійснити докорінні перетворення, тобто перехід до ринкової економіки та демократизацію суспільно-політичної системи.

Станом на сьогодні всі країни Західних Балкан спрямовані на участь в Європейському Союзі: Словенія (2004) та Хорватія (2013) вже стали його офіційними членами; Північна Македонія (2004), Чорногорія (2008) Албанія (2009) та Сербія (2009) подали заявки на вступ і мають офіційний статус кандидатів (перебувають на етапі переговорного процесу), Боснія і Герцеговина подала заявку на вступ у 2016 р.; частково визнане Косово також вважається потенційними кандидатами, адже з ним

у 2015 р. було підписано Угоду про стабілізацію та асоціацію (набула чинності 01 квітня 2016).

Разом з тим, Словенія (2004), Хорватія (2009), Албанія (2009), Чорногорія (2017) та Північна Македонія (2020) вже вступили в НАТО, БіГ у 2010 р. отримала План дій щодо членства в Альянсі, ставши офіційним кандидатом, а Сербія, наголошуючи на своєму нейтральному статусі, взаємодіє з державами Північноатлантичного договору на основі Індивідуального плану співпраці (з 2015) та в межах програми Альянсу «Партнерство заради миру» (з 2006).

Отже, попри те, що офіційний Брюссель, впроваджуючи паралельно курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію з усіма державами Балканського регіону, вживав здебільшого однакових заходів, наслідки цих процесів виявилися неоднорідними для різних країн. Причина цієї нерівномірності зумовлена тим, що кожна з країн Західних Балкан перебуває на своєму рівні розвитку політичної та соціально-економічної системи, стикається з окремою сукупністю внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на сприйняття й активність інтеграційних перетворень і діють поряд з фінансовими і ресурсними можливостями держав для вступу в Європейський Союз та Організацію Північноатлантичного договору.

Відносини між західнобалканськими країнами та Євросоюзом активно розвивалися впродовж усієї другої половини XX ст. Тому не можна стверджувати, що вплив ЄС на країни колишньої Югославії розпочався тільки в 1991 р. після здобуття ними державної незалежності. У соціалістичну добу взаємодія між Югославією та ЄС здійснювалася на засадах досягнутих двосторонніх домовленостей. СФРЮ, яка обрала «третій шлях» в економіці та очолила Рух неприєднання, ще задовго до 1990 рр. вела активну зовнішню торгівлю з Європейським Співтовариством, що приносило їй значні матеріальні прибутки[61]. У 1960-х рр. між Югославією та Співтовариством були укладені перші зовнішньоторговельні угоди, а певною стриманою спробою зближення із західними державами у сфері політичних відносин стала підписана СФРЮ з ЄС у 1980 р. Угода про співробітництво, що включала соціально-економічні питання, однак мала і політичний вимір.

Югославські війни 1990-х рр. стали тяжким завершенням XX ст. для країн Балкан і нелегким випробуванням для Європи, яка об'єднувалася. Однак трагічні події того часу надали можливість Євросоюзу продемонструвати свою майстерність залагодження зовнішньополітичних

[61] Montanari M. EU Trade with the Balkans: Large Room for Growth? // Eastern European Economics. – 2005. – Vol. 43. – №1. – P.59–81.

проблем, а по закінченню військових дій ЄС і НАТО почали відігравати головну роль у відновленні держав Західних Балкан. Приєднання держав регіону від початку вважалося винятково важливим з огляду на необхідність належного дотримання безпекової ситуації та стабільності в стратегічно значущому регіоні Південно-Східної Європи. Європейське співтовариство прагнуло розширити свій вплив на суб'єкти СФРЮ як економічним шляхом, так і за допомогою впровадження політики умовності.

Для розв'язання югославської кризи ЄС вирішив скористатися інструментом привабливості своєї потужної економіки для країн регіону: у грудні 1990 р. була схвалена Декларація про відносини з Югославією, в якій обумовлювалося, що збереження цілісності СФРЮ є необхідною умовою для започаткування переговорів про надання вказаній країні статусу асоційованого члена Євросоюзу та відповідної фінансової допомоги. Утім, політичний тиск з висуненням жорсткої умови виявився недієвим – Югославія почала розпадатися, а Європейський Союз впродовж 1990-х рр. відігравав роль посередника на Балканах.

Вплив Євросоюзу на Словенію завжди був вагомим. Свідченням цього може слугувати підписання двостороннього договору між ними про взаємну співпрацю в 1970 р. Водночас югославська комуністична ідеологія стала серйозною перешкодою для поглиблення відносин з Європою цього найбільш розвинутого суб'єкта СФРЮ. Справжнє зближення з ЄС стало можливим тільки після виходу Словенії зі складу федерації, коли Союз комуністів Словенії реформувався в Партію демократичного оновлення під гаслом «За європейську якість життя», що й стало визначальним чинником для формування однієї зі стратегічних цілей словенської зовнішньої політики на подальші роки.

Варто зауважити, що наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. у Словенії були сильними націоналістичні настрої, проте її влада усвідомлювала, що невелика молода держава змогла б посісти конкурентне й стабільне місце на світовій арені тільки приєднавшись до великого співтовариства заможних країн. Разом з тим, попри європейський курс правлячої партії Союз комуністів Словенії протягом досить тривалого часу словенська еліта не вповні усвідомлювала доцільність взяття на себе зобов'язань, які обмежують суверенітет країни.

Посередництво та спроби запобігти виходу Словенії зі складу СФРЮ під час збройного конфлікту були одним з важливих напрямів впливу ЄС на цю країну. Проголошення 25 червня 1991 р. словенської державної незалежності послугувало приводом для початку десятиденного

збройного конфлікту з федеральним центром, під час якого влада країни звернулася за допомогою і підтримкою до Європи як всесильного посередника. Для країн, орієнтованих на євроінтеграцію, це була одна з перших можливостей продемонструвати світу свою здатність вирішувати регіональні конфлікти, що в даному випадку увінчалося успіхом. За посередництва ЄС було розроблено й 7 липня 1991 р. підписано Бріонську мирну угоду, яка ознаменувала закінчення війни за незалежність Словенії. Документ передбачав створення Спостережної місії Євросоюзу, що гарантувала його подальшу участь у врегулюванні ситуації в Югославії[62].

Поряд з розв'язанням політичних проблем, ЄС поквапився вплинути й на економічний розвиток постсоціалістичних країни, започаткувавши програму допомоги PHARE, спрямовану на структурну перебудову економік держав ЦСЄ на ринкових засадах. Словенія також отримала кошти на розвиток сільського господарства за програмою SAPARD в межах Інструменту структурної політики в процесі підготовки до розширення ISPA, спрямованого на сприяння запровадженню реформ для acquis communautaire – коректування норм національного законодавства відповідно до стандартів ЄС[63].

Додатковим економічним важелем залучення Словенії в об'єднану Європу була участь країни з грудня 1992 р. у програмах Європейського банку реконструкції та розвитку, заснованого 1991 р. спеціально з метою співробітництва новостворених країн ЦСЄ і ПСЄ. ЄБРР і сьогодні співпрацює зі Словенією, його головні завдання полягають у реконструкції корпоративного сектору, розширенні ролі приватного капіталу, стабілізації фінансової системи, підтримці стабільності енергетичної сфери[64].

З 1993 р. на Словенію з урахуванням її величезної зацікавленості в процесі євроінтеграції було поширено відповідні рамкові (Копенгагенські) критерії зобов'язального характеру.

Словенські реформи відбувалися під контролем розгалуженої системи національних інституцій, що забезпечували координацію перетворень. У 1997 р. головним відповідальним за євроінтеграцію органом державної влади було визначено Державне управління в європейських справах, створене на базі Управління інтеграції в ЄС МЗС Словенії. Для

---

62 Schneider M.K. Brioni Agreement // War in the Balkans: An Encyclopedic History from the Fall of the Ottoman Empire to the Breakup of Yugoslavia / editor Hall R.C. – Santa Barbara, CA; Denver, Colorado; Oxford, England, 2014. – P.47.

63 Conditions for membership. European Commission. – [Електронний ресурс]: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/conditions-membership/index_en.htm

64 Slovenia overview. European Bank for reconstruction and development. – [Електронний ресурс]: http://www.ebrd.com/where-we-are/slovenia/overview.html

вступу в ЄС також було сформовано переговорну команду Республіки Словенія у складі десяти експертів[65]. Зближення Словенії з Євросоюзом та імплементація його вимог на національному рівні характеризувалися загалом прискореною активністю. Так, дипломатичні відносини Республіки Словенія з ЄС були встановлені в 1992 р., а вже роком пізніше сторони підписали Угоду про асоціацію. У 1996 р. Любляна подала заявку на вступ в ЄС з одночасним підписанням відповідного двостороннього документу, який надав можливість подальшої інтеграції до Євросоюзу. Невідкладні дії словенського керівництва дозволили країні ввійти спочатку до списку кандидатів, з якими у 2000 р. був започаткований переговорний процес, а за чотири роки й бути включеною до складу групи країн ЦСЄ (Вишеградської групи та Балтії), що вступили в ЄС.

Як відзначають окремі експерти, серед головних причин досягнутого успіху було схвальне сприйняття процесів європейської інтеграції та практичних вигод від неї переважною більшістю словенського суспільства та істеблішментом, завдяки «заміні старої ідеології на європеїзацію»[66].

Протягом підготовчого етапу Словенія сумлінно виконувала висунуті ЄС вимоги, що дозволило країні скористатися низкою переваг, таких як збільшення обсягів іноземних інвестицій, залучення зовнішнього фінансування на реалізацію різноманітних програм європейської допомоги, впровадження необхідних реформ після виходу зі складу Югославії. До досягнутих позитивних результатів реформування під час перехідного періоду слід віднести відчутні зміни в структурі національного виробництва, зокрема, помітне зростання сфери послуг, лібералізацію і приватизацію енергетичної галузі тощо. Режим роботи уряду Словенії зазнав суттєвих змін через пріоритетне місце в порядку денному питань приєднання до ЄС.

Докорінні реформи здійснювались і на місцевому рівні, де за сприяння ЄС створювались окремі регіони економічного розвитку, що сприяло поглибленню співпраці між сусідніми муніципалітетами Словенії. Це, своєю чергою, призвело до впровадження у 2008 р. нових адміністративно-територіальних одиниць – словенських статистичних регіонів, тобто введення нової європейської системи розподілу бюджетного фінансування задля оптимізації територіальної організації влади. Ще раніше, готуючись до вступу в ЄС, у 2003 р. були внесені конституційні

---

65 Fink-Hafner D., Lajh D. Managing Europe from Home: The Europeanisation of the Slovenian Core Executive. – Ljubljana, 2003. – 186 p.

66 Krasovec A., Lajh D. The Slovenian EU Accession Referendum: A Cat-and-Mouse Game // West European Politics. – 2007. – Vol.27. – №4. – P.603–623.

поправки, які дозволили парламенту делегувати міжнародним організаціям, які засновані на повазі до прав людини, основних демократичних прав та верховенстві права здійснення частини суверенних прав держави Словенія.

Після вступу Словенії в ЄС розпочався період адаптації країни до його умов – пристосування до високої конкуренції на європейських ринках, узгодження міжнародної діяльності. Цей етап характеризувався закріпленням реформ, запроваджених до вступу в Євросоюз, входженням в європейську інституціональну систему.

Протягом зазначеного часу також діяли різноманітні програми європейської фінансової допомоги (наприклад, Перехідна програма для нових країн ЄС), покликані вбудувати словенську економіку в об'єднану Європу. Проте подальше просування інтегрування Словенії в Євросоюз помітно загальмувалося через відчутне зменшення інтересу до нього з боку владної еліти у зв'язку із завершенням виконання країною вступних умов. Також перешкодою в згаданому процесі після вступу став прихід у 2004 р. до влади правоцентристського уряду на чолі з лідером Ліберально-демократичної партії Я. Яншою.

Поглиблення європейської інтеграції Словенії впродовж останнього десятиліття здійснювалося на кількох конкретних пріоритетних напрямах, зусилля на яких завершились вступом країни у зону євро та приєднанням до Шенгенської угоди зі взаємним скасуванням прикордонного контролю з сусідами по ЄС у 2007 р.

Є підстави стверджувати про успішне завершення періоду адаптації словенської сторони до Євросоюзу, підкріплене її активною участю в європейському політичному житті, свідченням чого стали, зокрема, плідні головування Любляни в Раді ЄС у 2008 і 2018 рр.

Разом з тим, зазначений період ознаменувався не лише позитивними наслідками, а й спричинив низку проблем внаслідок суттєвої залежності економіки Словенії від фінансових ресурсів ЄС, необхідності повторного реформування низки державних галузей, зокрема системи судочинства, неспроможності словенських фермерів витримувати конкуренцію після відкриття сільськогосподарського ринку країни, зростання вірогідності виникнення національної боргової кризи через зниження рівня довіри іноземних інвесторів до словенської економіки.

Після здобуття незалежності у 1991 р. Словенія, спираючись на свої давні історичні зв'язки з державами Західної Європи, започаткувала планування свого вступу, окрім Європейського Союзу, ще і в НАТО. Уже в травні 1994 р. Словенія з-поміж перших приєднується до програми Альянсу «Партнерство заради миру» і того ж року стає асоційованим

партнером Північноатлантичної Асамблеї. У 1995 р. Любляна підготувала свою першу Індивідуальну програму партнерства з НАТО.

У 1996 р. Словенія започатковує свою участь у роботі Ради Північноатлантичного співробітництва, яка згодом реорганізується в Раду Північноатлантичного партнерства. Цього ж року Любляна серед перших країн-партнерів Альянсу прийняла його пропозицію про початок індивідуального діалогу, в межах якого представила свої ідеї стосовно перебудови національних політичної, економічної та військової систем відповідно до натівських стандартів.

У квітні 1997 р. парламент країни схвалив декларацію про членство в НАТО, а вже в серпні глава словенської держави підписав указ про відкриття місії Словенії при Альянсі. Впродовж 1999–2002 рр. Любляна успішно реалізує чотири Національні річні програми, передбачені Планом дій з підготовки до членства в НАТО.

Ще на підготовчому етапі приєднання до Північноатлантичного договору Словенія у серпні 1995 р. відправила своїх військових у США для участі в натівських маневрах Cooperative Nugget. Своєю чергою на словенських теренах восени 1998 р. відбулися масштабні військові навчання Cooperative Adventure Exchange 98 за участю військ Альянсу та держав-партнерів.

Попри викладене, перша спроба Словенії набути членства в НАТО в 1999 р. виявилася невдалою. Активна підтримка словенської сторони з боку Парижа в цьому питанні не допомогла подолати спротив США. Останні дійшли висновку, що країна ще не вповні відповідає висунутим до членів Альянсу вимогам, і зрештою кандидатуру Словенії було відхилено.

Лише 2002 р. на саміті держав Північноатлантичного договору в Празі Словенія разом з низкою інших європейських країн отримала запрошення започаткувати переговори про свій вступ до Альянсу. По закінченню перемовин, що відбувались у два етапи, словенський уряд у 2003 р. схвалив ініціативу приєднання країни до НАТО. З метою легітимізації зазначеного рішення Любляна в березні того ж року організувала загальнонаціональний референдум, за підсумками якого 66% словенців підтримали вступ країни у військовий блок. Через кілька днів після цього в Брюсселі 19 держав-постійних членів НАТО підписали Протокол про прийняття Словенії в Альянс. У лютому 2004 р. словенський парламент ратифікував Вашингтонський договір, і вже наступного місяця країна стала повноправним членом організації.

Станом на сьогодні армія Словенії, сформована з частин територіальної оборони і поліції, є сучасною та досить добре оснащеною, проте

процес її реформування продовжується. У подальших планах – зміцнення обороноздатності країни та поглиблення модернізації збройних сил з метою їх остаточного приведення до найвищих натовських стандартів. При цьому пріоритетну увагу приділяють підвищенню плати словенським військовим, які ще в липні 2004 р. перейшли на контрактний принцип служби.

Військовослужбовці країни залучались Альянсом до Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані ISAF, операції Joint enterprise в Боснії і Герцеговині, Македонії та Сербії, а також Міжнародних сил у Косово KFOR. Від часу вступу в НАТО армія Словенії стала брати ще більш активну участь у миротворчих операціях, здійснюваних під егідою Альянсу. Представники словенських збройних сил увійшли до командних структур військового блоку та представлені в механізмі опрацювання спільних рішень держав Північноатлантичного договору.

Хорватія оголосила про свій вихід зі складу Югославії 25 червня 1991 р. На початку, як і у випадку зі Словенією, Європейський Союз скептично поставився до такого кроку, пояснюючи свою позицію прагненням зберегти територіальну цілісність Югославії. Проте згодом ЄС змінив політику та визнав 15 січня 1992 р. Республіку Хорватія незалежною державою.

Уже одразу в межах європеїзації Хорватії необхідно було здійснити економічні перетворення, включно з лібералізацією і приватизацією та переходом до мирної ринкової економіки[67], а також політичні трансформації – суспільну демократизацію, вирішення питання національних меншин та запровадження багатопартійної системи.

Упродовж перехідного періоду лібералізація економіки втілилась у появі величезної кількості нових приватних підприємств та фірм, приватизації у 1993 р. багатьох нафтопереробних і транспортувальних компаній (наприклад, INA та JANAF), суднобудування (підприємство Uljanik) тощо. Утім, економічні реформи стартували не надто успішно. Попри початок певної економічної стабілізації рівень хорватського ВВП у 1993 р. впав до рівня 1990 р., одного з найнижчих, з яким зіткнулися країни Балкан у процесі свого реформування[68]. Разом з тим, на внутрішньополітичній арені країни у 1990–2000 рр. панувала правляча партія правого спрямування – Хорватська демократична співдружність, яка не надто прагнула розвивати в країні демократичні норми та інституції.

---

[67] Sanader I. Croatia's Course of Action to Achieve EU Membership. – Bonn, 1999. – P.4. – [Електронний ресурс]: http://aei.pitt.edu/285/1/dp_c59_sanader.pdf

[68] Vojnić D. Croatian economy in transition, 1993. – [Електронний ресурс]: http://hrcak.srce.hr/file/9697

Зрештою до переліку необхідних перетворень додалися Копенгагенські критерії, а вже під час переговорного процесу Хорватія повинна була привести своє законодавство у відповідність до всіх 35-ти вимог acquis communautaire. Проте, на відміну від Словенії, поширення чинників європейської інтеграції в 1990 р. на хорватські терени зіткнулось із серйозними перешкодами: по-перше, руйнівними наслідками для національної економіки Війни за незалежність Хорватії 1991–1995 рр.; по друге, тим, що внутрішньополітичні процеси до початку XXI ст. формувалися радикально-націоналістичними силами на чолі з навпівавторитарним президентом Ф. Туджманом – антагоністом демократичних перетворень Європейського Союзу. Тому встановлений у Хорватії режим певний час «супроводжувався міжнародною ізоляцією та підозрою з боку будь-якої наднаціональної організації на кшталт ЄС»[69].

Не зважаючи на зазначені складнощі, вплив процесу євроінтеграції впродовж 1990-х рр. набирав оберти. Одним із найбільш потужних інструментів впливу ЄС на Хорватію стала фінансова допомога на відновлення зруйнованого війною народного господарства та перехід до ринкової економіки. Країна у 1990-х рр. була залучена до реалізації низки економічних проектів ЄС, зокрема, Програми реконструкції[70] (у 1995 р. Хорватія була виключена з цієї програми через збройний конфлікт у Сербській Країні, і Євросоюз відхилив повторну хорватську заявку).

Водночас, об'єднана Європа намагалася поглиблювати торговельно-економічні відносини з хорватською стороною, умови яких спочатку були асиметричними на користь ЄС. У 1993 р. Хорватія долучилася до реалізації спільних програм з ЄБРР, що сприяло поступовій інтеграції економіки країни в загальноєвропейський ринок. Разом з тим, початок XXI ст. ознаменувався поступальним нарощуванням обсягів європейської допомоги задля просування хорватських реформ. Лише протягом 2007–2013 рр. Хорватія отримала 1 млрд євро на соціально-економічний та політичний розвиток за програмою Адріатична транскордонна кооперація в межах Механізму допомоги при вступі[71].

---

69 Dallara C. Smoother Judicial Reforms in Slovenia and Croatia: Does the Legacy of the Past Matter? // Democracy and Judicial reforms in South-East Europe. – 2014. – P. 31–55.

70 The enlargement process and three pre-accession instruments: Phare, ISPA, Sapard / European Commission Enlargement directorate General, 2002. – [Електронний ресурс]: http://www.esiweb.org/pdf/bulgaria_phare_ispa_sapard_en.pdf

71 Adriatic IPA Cross-border Cooperation Programme 2007-2013. – [Електронний ресурс]: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/atlas/programmes/2007-2013/crossborder/adriatic-ipa-cross-border-co-operation-programme-2007-2013

Від початку розвитку взаємин з незалежною Хорватією ЄС прагнув сприяти розв'язанню гострої югославської кризи. Протягом тривалого часу головною зовнішньополітичною стратегією ЄС у балканському регіоні було залагодження міжетнічного конфлікту та запобігання його виходу за кордони колишньої Югославії. Як і у випадку з десятиденною війною в Словенії, Євросоюз намагався виступити посередником. Підписані у 1995 р. за португальського головування в ЄС і безпосередньої участі Німеччини та Франції мирні Дейтонські угоди завершили війну за незалежність Хорватії 1991–1995 рр. Низка європейських експертів вважає, що офіційний Брюссель опосередковано здійснив вирішальний плив на завершення воєнних дій, бо для Хорватії та Сербії збереження європейської перспективи стало важливішим, ніж потенційний поділ між собою сусідньої БіГ[72].

Євросоюз намагався посилити контроль за перебігом демократичних перетворень у незалежній Хорватії й шляхом формування в країні спеціалізованих європейських інституцій. Так, 1996 р. було засновано окрему місію, покликану надавати місцевій владі консультативну підтримку та здійснювати моніторинг демократизації і розвитку громадянського суспільства. Цього ж року Хорватію разом з Союзною Республікою Югославією (Сербією і Чорногорією) та Боснією і Герцеговиною було включено в програму «Регіональний підхід для Балкан» (передбачала політичну та економічну стабілізацію в регіоні, а також допомогу причетним країнам в імплементації Дейтонських угод перш, ніж отримати дозвіл на започаткування договірних відносин з ЄС)[73]. До переліку балканських критеріїв Євросоюзом було віднесено зміцнення стабільності, економічне відновлення, добросовісну політику стосовно нацменшин тощо.

У випадку Хорватії Євросоюз активно використовував принцип умовності, в межах якого було висунуто обов'язкову для вступу в ЄС вимогу до офіційного Загреба налагодити плідну взаємодію з Міжнародним трибуналом по колишній Югославії, заснованим у 1993 р. в Гаазі відповідною Резолюцією РБ ООН. Метою Гаазького трибуналу стало притягти до судової відповідальності осіб, ймовірно винних у порушенні міжнародного гуманітарного права, та сприяти відновленню миру шляхом допомоги замиренню в колишній Югославії.

Іншими прикладами реалізації принципу умовності були запровадження в Хорватії у 2009–2011 рр. адміністративно-судової реформи,

---

72 Belloni R. European integration and the Western Balkans: lessons, prospects and obstacles // Journal of Balkan and Near Eastern Studies. – 2009. – Vol.11. – P. 313–331.

73 Papadimitriou D. The EU's strategy in the post-communist Balkans // Southeast European and Black Sea Studies. – 2001. – Vol.1. – No3. – P. 69–94.

результатом якої стало внесення поправки до Конституції країни про неупередженість судочинства та реалізація хорватською стороною концепції інтегрованого управління кордонами для країн Західних Балкан, спрямованої на спрощення переміщення через них людей та товарів і зміцнення прикордонної безпеки шляхом поглиблення взаємодії між сусідніми державами регіону.

Започаткований Євросоюзом у 1999 р. Процес стабілізації та асоціації для країн Східної Європи (Хорватія приєдналася у 2001 р.) став черговим важливим кроком для подальшого просування євроінтеграційних процесів у регіоні Західних Балкан[74], що передбачав загальне зміцнення регіонального співробітництва, демократизацію і лібералізацію національних ринків, побудову громадянського суспільства. Того ж року в тексті «плану Фішера» було запропоновано зміст Пакту стабільності для Південно-Східної Європи[75], покликаного сприяти країнам Балканського регіону інтегруватись у загальноєвропейські структури, учасницею якого стала Хорватія.

У 2003 р. хорватська сторона подала офіційну заявку на членство в Європейському Союзі. Започаткований у 2005 р. переговорний процес з офіційним Брюсселем тривав до середини 2011 р. і завершився успішним вступом Республіки Хорватія в ЄС з підписанням відповідного документу[76].

Шлях Хорватії в НАТО також був тривалим. Навесні 1994 р. делегація хорватських високопосадовців вперше після здобуття незалежності здійснила візит у штаб-квартиру Альянсу в Брюсселі та оголосила про прагнення офіційного Загреба долучитися до процесу євроатлантичної інтеграції. Проте трагічні події на Балканах та їхні тяжкі наслідки дозволили Хорватії приєднатися до натовської програми «Партнерство заради миру» і увійти до складу Ради Євроатлантичного партнерства лише в травні 2000 р.

Попри це, в межах своїх зусиль, спрямованих на наближення до НАТО, Хорватія в той чи інший спосіб брала участь у миротворчих операціях на Балканах під егідою Альянсу. Від часу формування у 1996 р. Стабілізаційних сил SFOR у сусідній Боснії і Герцеговині хорватська сторона надавала дієву допомогу в тиловому забезпеченні військ натівської місії. А після початку в березні 1999 р. серйозної кризи в краї

---

74 Stabilization and Association Process. European Commission Enlargement Policy. – [Електронний ресурс]:http://ec.europa.eu/enlargement/policy/glossary/terms/sap_en.htm

75 Sändig A., Baumgartner I. Der Stabilitätspaktfür Südosteuropa // Menschen Rechts Magazin Heft. – 2003. – №2. – P. 107.

76 Detailed country information. Croatia // European Neighborhood policy and enlargement negotiations. European Commission. – [Електронний ресурс]: http:ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/croatia/index_en.htm

Косово Загреб дозволив натівським військовим літакам місії KFOR використання хорватського повітряного простору.

У лютому 2001 р. у бельгійській столиці було засновано хорватське представництво при НАТО, а трохи більше ніж за рік країна отримала запрошення долучитися до Плану дій з членства в Альянсі. У 2003 р. Хорватія разом з Македонією й Албанією під проводом США створили ініціативне міждержавне утворення – Групу Адріатичної хартії з метою спільного просування євроатлантичним інтеграційним шляхом. Від лютого того ж року хорватські миротворці безперервно залучаються до натівських Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані ISAF. На початку 2005 р. країна вперше взяла участь у щорічних натовських навчаннях CMX05 і від того часу на постійній основі залучається до різноманітних маневрів Альянсу.

У декларації Ризького саміту НАТО від листопада 2006 р. було відзначено значний прогрес, досягнутий хорватською стороною, та окреслено часові межі прийняття країни в Альянс. З 1 січня 2008 р. комплектування Збройних Сил Хорватії переведено на контрактну основу. А вже 2 квітня того ж року на Бухарестському саміті держав Північноатлантичного договору Загреб отримав формальне запрошення вступити в цю організацію. Уже в березні 2009 р. хорватський парламент ратифікував вказаний Договір. Ухвалене рішення на той час підтримували близько 60% хорватів.

Побоювання Хорватії щодо можливого гальмування свого приєднання до НАТО через невирішену територіальну суперечку зі Словенією на спільному морському кордоні в Адріатиці зрештою не виправдалися. Словенський парламент у лютому 2008 р. ратифікував договір про вступ сусідньої країни в Альянс. І 1 квітня 2009 р. Хорватія разом з Албанією постали новими повноправними членами НАТО. У липні того ж року хорватське армійське командування відрядило на участь в операції KFOR до Косово свій перший військовий контингент.

Сприйняття Сербії міжнародним співтовариством після розпаду Югославії як країни-агресора зумовило складність її відносин з Європейським Союзом. Крім того, у 1990-х рр. значний негативний вплив на європейську перспективу сербської сторони справляли внутрішньополітичні обставини, пов'язані з авторитарним режимом, який нав'язала країні правляча Соціалістична партія Сербії на чолі з Президентом С. Мілошевичем. Ситуація дещо нагадувала процеси на внутрішньополітичній арені Хорватії.

Євросоюз не припиняв застосовувати щодо офіційного Белграда різноманітні євроінтеграційні інструменти свого впливу. Насамперед, використовувались важелі матеріальної і технічної допомоги для

структурної перебудови національної економіки країни. Як й у випадку з Хорватією, Союзна Республіка Югославія (СРЮ) певний час брала участь у програмі PHARE, з якої була виключена у 1999 р. через міжетнічну кризу в Косово. Утім, країна все ж таки отримала спеціальні торговельні преференції, покликані сприяти її залученню в ринкову систему ЄС.

До вжитих Євросоюзом заходів слід віднести й заснування в Сербії європейських інституцій задля контролю за просуванням найважливіших реформ у сфері європейської інтеграції. Відкрита, зокрема, в Белграді 2004 р. Канцелярія з приєднання до ЄС координувала найважливішу діяльність на цьому напрямі. У 2007 р. Сербія була залучена до Адріатичної транскордонної коопераційної програми, спрямованої на взаємне зближення країн Балканського регіону.

По закінченню Боснійської війни офіційний Брюссель залучив СРЮ до реалізації двох програм – Регіонального підходу (1996) та Процесу стабілізації і асоціації (1999). Під час ювілейного Стамбульського саміту НАТО 2004 р. особливо наголошувалося, що процес об'єднання Європи завершиться лише тоді, коли всі країни Західних Балкан стануть членами ЄС. При цьому, Сербія називалася невід'ємною частиною Балканського півострова.

Уперше про те, що СРЮ розглядається як потенційний кандидат на вступ в ЄС, було оголошено у 2000 р. на саміті Євросоюзу в Португалії[77]. Отже, перебування до 2006 р. Сербії разом з Чорногорією в складі спільної держави не перешкоджало офіційному Белграду поступово зближуватися з ЄС. Водночас, збереження до кінця 1990-х рр. сербського авторитарного режиму, що провокував міжнародне співтовариство, змушувало офіційний Брюссель з пересторогою ставитися до Сербії.

Так, у 1999 р. унаслідок масштабного збройного конфлікту сербського уряду з албанською етнічною більшістю краю Косово, що спричинив численні жертви та появу біженців серед цивільного населення, НАТО провело військово-повітряну операцію з примушення Белграду до миру. Операція здійснювалася без санкції РБ ООН і тривала 78 днів. Мішенями для натівських бомбардувальників і крилатих ракет були об'єкти, розташовані по всій території Сербії і Чорногорії. Під час авіанальотів знищувалися не лише оборонні бази ВПС, ППО та військово-промислові підприємства, а й цивільна інфраструктура – мости, заводи, транспортні вузли, електростанції та ЛЕП.

---

[77] Sela Y., Shabani L. The European Union Politics in the Western Balkans // The Western Balkans Policy Review. – 2011. – Vol.1. – Issue 2. – [Електронний ресурс]: http://www.kppcenter.org/WBPReview2011-1-2-Sela-Shabani.pdf

Операція завершилася підписанням югославським і натівським командуванням військово-технічної Кумановської угоди про вивід сербських військ з Косово та ухваленням Резолюції РБ ООН № 1244, згідно з якою проблемна провінція, юридично залишаючись автономією в складі Сербії, перейшла під контроль ООН, а фактично НАТО – сил KFOR. Опосередкованим наслідком цих подій стала Бульдозерна революція в Белграді 2000 р. та падіння режиму С. Мілошевича.

Подальші численні міжетнічні зіткнення місцевих сербів з косовськими албанцями спонукали політичних лідерів останніх у 2008 р. до одностороннього проголошення незалежної Республіки Косово, чим фактично завершився черговий етап розпаду колишньої Югославії. І хоча незабаром такий крок косоварів був фактично підтверджений Міжнародним судом ООН у 2010 р., не всі країн світу підтримали косовську державність. Зокрема, такі впливові країни світу як Китай, Росія, Іспанія, Ізраїль тощо продовжують вважати відокремлення Косово незаконним, таким, що порушує чинні норми міжнародного права та створює небезпечний міжнародний прецедент.

Зі свого боку, офіційний Белград постійно наголошує, що розглядає цей район як невід'ємну частину території Сербії. Проте саме остаточне замирення з Приштиною та підписання з нею кінцевої двосторонньої угоди про повне врегулювання взаємин є однією з принципових умов для вступу Сербії в Євросоюз разом із зобов'язанням забезпечити цілковите співробітництво з Гаазьким трибуналом. Брюссель запропонував Белграду дати згоду на участь Косово в ключових міжнародних структурах, а Приштина в обмін повинна створити Спільноту сербських муніципалітетів. Відповідна домовленість про це була досягнута 2013 р., проте заблокована косовським керівництвом. Причому офіційно визнавати незалежність Косово від Сербії на сьогодні не вимагається. Неофіційно Белград і Приштина зондують можливість обміну дотичними ділянками територій, на яких в етнічному складі населення переважає національна громада іншої сторони.

Рухаючись шляхом євроінтеграції, уряд Сербії 2008 р. схвалив Національну програму з інтеграції, продемонструвавши своє прагнення приєднатися до ЄС[78]. У 2012 р. Європейська Комісія надала Сербії офіційний статус країни-кандидата на вступ в ЄС, а у 2013 р. започаткувала з нею відповідний переговорний процес.

---

[78] National Program for Integration of the Republic of Serbia into the European Union // Government of the Republic of Serbia. European Integration Office. – [Електронний ресурс]: http://www.mei.gov.rs/eng/information/questions-and-answers/national-program-for-integration-of-the-republic-of-serbia-into-the-european-union-npi/

У свою чергу, Республіка Косово у 2016 р. також уклала Угоду про асоціацію з Євросоюзом. Крім того, у грудні 2018 р. косовський місцевий парламент оголосив про започаткування процесу формування власної армії з близько 5 тис. військовослужбовців. Це спричинило серйозну стурбованість з боку офіційного Белграда та посилило загальну напругу в регіоні через відсутність жодних гарантій незастосування майбутніх збройних сил краю проти сербської етнічної громади, яка компактно проживає на півночі Косово.

Останні звіти ЄК свідчать про досягнутий сербською стороною певний прогрес, зокрема, спостерігаються успіхи в реформуванні судової системи, сфери державного управління, в питаннях боротьби з корупцією, захисту прав і свобод людини. Сербія поступово починає долати негативні наслідки соціально-економічної кризи, відновлюються темпи економічного зростання, але зберігається високий рівень безробіття, бюджетного дефіциту, продовжується накопичення державної заборгованості, знижується рівень залучення прямих іноземних інвестицій. Ситуація ускладнюється наявністю низки інституціональних проблем – недосконалістю правової системи, збереженням високого рівня корупції, гальмуванням процесів приватизації. Країна перебуває на початковому етапі перетворень з питань фінансового контролю, сільського господарства, соціальної політики та зайнятості. При цьому відзначаються значні досягнення Сербії в питаннях регіональної політики, законодавства у сфері підприємництва та інтелектуальної власності.

Також варто відзначити, що ще у липні 2011 р. офіційний Брюссель заявив про свою готовність надати Республіці Сербія фінансову допомогу в обсязі 1 млрд євро на реалізацію програми вступу країни до ЄС, яка нині триває.

Згідно з новою Стратегією розширення ЄС на регіон Західних Балкан від лютого 2016 р., Сербія разом з Чорногорією до 2025 р. стануть новими членами цього міждержавного об’єднання.

Проіснувавши понад десятиліття після розпаду єдиної СФРЮ, Союзна Республіка Югославія 4 лютого 2003 р. була трансформована в конфедеративний Державний союз Сербії і Чорногорії. Ще в складі СРЮ з 1996 р. фактично основною валютою Чорногорії була німецька марка, яку чорногорський уряд з 1999 р. зробив офіційною валютою, поряд з югославським динаром. 2001 р. югославський динар як законний платіжний засіб на всій чорногорській території припинив свою функцію, а 2002 р. німецька марка у Чорногорії була офіційна замінена на євро.

3 червня 2006 р. Чорногорія за результатами проведеного напередодні загальнонаціонального референдуму, на якому 55,5% громадян

висловились за відокремлення від Сербії, проголосила повну державну незалежність. 12 червня 2006 р. Євросоюз визнав суверенітет нової країни, що зняло всі перешкоди для налагодження з нею прямих відносин. Одразу ж після цього Європейська комісія розпочала розробку спеціальної програми для інтеграції Чорногорії. 15 жовтня 2007 р. чорногорці підписали з Європейським Союзом Угоду про стабілізацію та асоціацію, а 15 грудня 2008 р. офіційна Подгориця подала заявку на вступ в Євросоюз.

22 липня 2009 р. європейський комісар з питань розширення О. Рен передав чорногорський владі спеціальний Запитальник з метою допомогти підготувати доповідь щодо готовності країни виконати зобов'язання, що покладаються на членів ЄС. Документ складався з понад двох тисяч запитань стосовно всіх сфер європейського законодавства і Копенгагенських критеріїв. Відповіді повинні були стати основою для рішення ЄК про перспективи членства Чорногорії. Вже 9 грудня 2009 р. прем'єр-міністр Чорногорії М. Джуканович передав Єврокомісії відповіді на поставлені запитання. Того ж місяця черговим важливим кроком на євроінтеграційному шляху Чорногорії стало скасування віз для чорногорців державами Шенгенської угоди.

9 листопада 2010 р. ЄК рекомендувала надати Чорногорії статус країни-кандидата на вступ до ЄС, відзначивши її досягнення, необхідні для ухвалення такого рішення[79]. 17 грудня того ж року такий статус був офіційно наданий, і 29 червня 2012 р. сторони започаткували відповідний переговорний процес.

У звітах ЄК кінця 2010-х рр. щодо побудови усталених політичних інституцій у Чорногорії підкреслюються відчутні успіхи, включно з реформуванням судової системи та органів державного управління. В економічному вимірі позитивно оцінено залучення значних обсягів прямих іноземних інвестицій та динаміки їх подальшого нарощування, відзначено успішну приватизацію, полегшення режиму доступу на чорногорський ринок нових учасників, низький рівень втручання держави в економіку. При цьому показник безробіття у 20% залишається досить високим. Негативним є також зростання бюджетного дефіциту та державного боргу. Деякий успіх на переговорах спостерігається з питань фінансової, бюджетної, продовольчої та соціальної політики. В усіх решта галузях станом на 2019 р. було досягнуто помірного прогресу.

---

[79] Communication from the commission to the european parliament and the council Commission Opinion on Montenegro's application for membership of the European Union. – [Електронний ресурс]: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2010/package/mn_opinion_2010_en.pdf

Від початку здобуття незалежності Чорногорія одразу активно долучилася до процесу євроатлантичної інтеграції. Так, у грудні 2006 р. Подгориця приєдналася до натівської програми «Партнерство заради миру», ключовими напрямами співпраці в межах якої були демократичні та оборонні реформи. У квітні 2007 р. чорногорська сторона презентувала документ, що містив деталізацію цілей та пропозиції країни з виконання згаданої програми.

У січні 2008 р. країною було підписано Програму індивідуального партнерства з Альянсом, а вже у квітні чорногорська сторона була запрошена розпочати Інтенсифікований діалог з НАТО. Взаємна співпраця значно розширилася, коли в липні того ж року був узгоджений План індивідуального партнерства, а в грудні 2009 р. Чорногорія отримала План дій з членства в НАТО.

16 вересня 2015 р. чорногорський парламент ухвалив резолюцію про підтримку євроатлантичної інтеграції країни, а 2 грудня 2015 р. глави МЗС держав-членів НАТО на своїй черговій зустрічі в Брюсселі офіційно запросили Чорногорію до переговорів про вступ. Від самого початку проведення переговорного процесу було розраховано здійснити його в стислі терміни – до двох років, тому Брюссель одразу звернув особливу увагу чорногорської сторони, що до завершення процедури приєднання необхідно виконати великий обсяг роботи.

Впродовж 2015 р. натовське керівництво неодноразово відвідувало Чорногорію, наголошуючи, що від майбутнього членства в НАТО виграють всі громадяни країни, а її представники запевняли про зростання підтримки процесу євроатлантичної інтеграції в чорногорському суспільстві.

Водночас активісти низки чорногорських опозиційних партій, включно з окремими депутатами парламенту, вимагали винести питання НАТО на всенародний референдум. З цією метою 18 жовтня 2015 р. опозиція організувала в Подгориці багатотисячні акції протесту, що переросли в масові заворушення і зіткнення з поліцією та були придушені. У жовтні 2016 р. з метою перешкодити євроатлантичній інтеграції Чорногорії у Подгориці було здійснено спробу державного заколоту за активної участі громадян Сербії та Росії.

Зрештою, 19 травня 2016 р. в Брюсселі міністри закордонних справ держав-членів НАТО підписали Протокол про вступ Чорногорії в Альянс. Офіційна церемонія прийняття країни в НАТО відбулася у Вашингтоні 5 червня 2017 р.

Історія Боснії і Герцеговини останніх десятиліть після здобуття нею державної незалежності демонструє доволі суперечливі передумови для повноцінного залучення цієї країни в процеси європейської

та євроатлантичної інтеграції. ЄС та НАТО відігравали найважливішу роль у перебігу подій в БіГ з часу розпаду колишньої Югославії і до закінчення громадянської війни, визначивши значною мірою її підсумки. Після підписання Дейтонських мирних угод 1995 р., захід відтворив цю державу у формі аморфної тричленної конфедерації, що перебуває під міжнародним протекторатом, натівські миротворчі сили були його збройним гарантом до 2004 р.

ЄС виявився найбільшим економічним донором спустошеної війною країни, а з часом – її першим торговельним партнером та інвестором. Зокрема, надання фінансової підтримки БіГ з фонду «Інструмент допомоги у підготовці до вступу в Європейський Союз», починаючи з 2009 р., щорічно становить 150 млн євро. Європейські політики, перебуваючи з 1995 р. на посту Верховного представника міжнародного співтовариства в БіГ, наділеного широкими повноваженнями, в найактивніший спосіб впливали на перебіг внутрішньополітичних подій країни та її державне будівництво.

Разом з тим, неоднозначність позицій, які держави ЄС і НАТО обіймали під час громадянської війни, операції з «примушення до миру» та післявоєнного розвитку, спричинили неоднозначне ставлення до європейської і євроатлантичної інтеграції з боку населення БіГ. Для боснійських мусульман і хорватів прагнення в об'єднану Європу, яка виступала їх захисником, виглядало природним, у той час як боснійські серби сприймали інтеграційні процеси з певною пересторогою. Проте з початком 2000-х рр. європейський курс був підтриманий владою не лише боснійсько-хорватської Федерації, а й Республіки Сербської. При цьому етнічні серби країни по-різному ставляться до кінцевої мети співпраці з Євросоюзом і Альянсом.

Ще в 1998 р. на загальнодержавному рівні було схвалено Декларацію про особливі відносини БіГ з ЄС, а наступного року – резолюцію Скупщини БіГ і заяву лідерів провідних політичних сил з підтримкою євроінтеграційних прагнень країни. У 2003 р. боснійський парламент ухвалив нову резолюцію, якою констатувалася повна політична згода, що найвищим зовнішньополітичним пріоритетом є вступ країни в Європейський Союз[80].

Того ж року Президія БіГ – колективний глава держави – оприлюднила документ «Загальні напрями і пріоритети зовнішньої політики Боснії і Герцеговини», в якому одним із пріоритетів проголошено залучення БіГ до євроінтеграційних процесів, а кінцевою метою розвитку

[80] BiHi EU. Ministarstvo spoljnih poslova BiH – [Електронний ресурс]: http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/evropska_unija/bih_i_eu/?id=32084

співпраці з євроатлантичними структурами безпеки визначено інституалізацію відносин з НАТО[81]. У 2005 р. вже й Народна скупщина Республіки Сербської в Декларації про стратегічні цілі РС у системі оборони БіГ визначає такими демілітаризацію країни і одночасний найскоріший вступ до політичної організації Північноатлантичного альянсу[82].

Перебіг відносин БіГ та Євросоюзу демонструє настійливі зусилля офіційного Брюсселя щодо посилення свого впливу в цій державі. Ще в 1997 р. ЄС надав боснійсько-герцеговинській стороні переваги у взаємній торгівлі щодо безмитного ввозу її товарів на європейський ринок, а наступного року створено двосторонню Консультативну робочу групу. У липні 1999 р. на конференції в Сараєво було ухвалено Пакт стабільності Південно-Східної Європи, а в березні 2000 р. Євросоюз оприлюднює «дорожню карту» для БіГ, в якій перелічені 18 умов, виконання яких дозволило б проаналізувати готовність країни до початку переговорів щодо Угоди про стабілізацію і асоціацію.

У березні 2002 р. Брюссель засновує пост Спеціального представника ЄС у Боснії і Герцеговині (його функції виконує Верховний представник у БіГ) та спрямовує до країни свою поліцейську місію на заміну поліції ООН. У червні 2004 р. Євросоюз схвалює Європейське партнерство для БіГ, а в грудні того ж року переймає від НАТО командування миротворчими силами в країні – EUFOR замінює SFOR.

У жовтні 2005 р. ЄК констатує значне просування БіГ у виконанні раніше поставлених завдань і 25 грудня рекомендує започаткувати переговорний процес. Після технічних переговорів 4 грудня 2007 р. Тимчасову Угоду про стабілізацію і асоціацію між БіГ та ЄС було парафовано, а 16 червня 2008 р. й підписано. На період 2007–2013 рр. Брюссель запровадив новий фінансовий Інструмент з передвступної допомоги обсягом близько 11,5 млрд євро на заміну всіх попередніх допоміжних програм для країн-кандидатів і потенційних кандидатів на вступ в Євросоюз, із вказаної суми БіГ перепало понад 400 млн євро.

1 червня 2015 р. набула чинності Угода про стабілізацію і асоціацію, замінивши собою Тимчасову Угоду. Офіційну заявку на вступ в ЄС офіційний Сараєво подав 15 лютого 2016 р. Згідно з останніми доповідями ЄК, у країні як у політичній, так і в економічній сфері спостерігається незначний прогрес. З більшості економічних умов БіГ

---

[81] Opšti pravci I prioriteti za provodjenje vanjske politike Bosne i Hercegovine. Ministarstvo spoljnih poslova BiH. – [Електронний ресурс]: http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/osnovni_pravci_vanjske_politike_bih/?id=2

[82] Декларацијa о стратешким определењима Републике Српској у систему одбане БиГ. – [Електронний ресурс]: http://www.narodnaskupstinars.net/cir/ostalaakta/ostaliakt.php?id_akta=7

перебуває на початковому етапі передвступного процесу. Негативними факторами, що гальмують подальше просування, є високий рівень безробіття, зростання зовнішньої заборгованості, наявність проблем з розвитком інфраструктури, збереження застарілої структури виробництва. До позитивних чинників належать певне покращення бізнес-середовища, помірна інфляція та зниження рівня бюджетного дефіциту, здебільшого завдяки підвищенню податкових ставок у Республіці Сербській.

Розвиваючи свої відносини з НАТО, БіГ 14 грудня 2006 р. приєдналася до програми Альянсу «Партнерство заради миру» й стала членом Ради євроатлантичного партнерства. Утім, безпосередньо до питання можливого вступу БіГ в Альянс серед провідних політичних сил Республіки Сербської консенсус поки що відсутній. Водночас, чинний президент РС М. Додік неодноразово заявляв, що він особисто виступає за приєднання країни до військо-політичного блоку. Така ситуація дозволила міністрам закордонних справ держав-членів НАТО 4 грудня 2009 р. ухвалити рішення про надання БіГ Плану дій з підготовки до членства в Альянсі за умови досягнення необхідного прогресу в процесі реформ.

На натівській міністерській зустрічі в Таллінні 22 квітня 2010 р. було визнано досягнення БіГ значного прогресу в реформуванні сфери оборони. Проте подальше ухвалення для БіГ щорічних національних програм співпраці з Альянсом відкладено до вирішення питання про реєстрацію нерухомого майна оборонного значення як загальнодержавної власності, а не територіальних утворень країни. Оскільки майновий розподіл є предметом суперечки між Федерацією БіГ і РС, процес просування в НАТО призупинився.

Політичні партії боснійських хорватів вели власну гру, прагнучи створення хорватського державного утворення. У 2001 р. вони навіть намагались проголосити таку автономію – Тимчасове хорватське самоуправління. Реакцією на це самоуправство стало скасування автономії рішенням Верховного представника та тривале усунення з посад хорватських представників в центральних органах БіГ. Натомість наприкінці вересня 2007 р. більшість провідних хорватських партій країни підписали Крешевську декларацію, в якій виступили за федералізацію країни шляхом створення трьох окремих національно-етнічних федеральних одиниць з наданням особливого статусу столиці Сараєво. Загалом лідери етнічних хорватів країни дотримуються подвійної тактики в питанні про державний устрій БіГ: або територіальні утворення за національною ознакою слід взагалі скасувати, або хорвати, як і серби, повинні отримати свою автономію.

У Республіці Сербській централізаторські тенденції сприймались як повзуча ерозія її державного статусу та спричиняли жорсткий спротив. Вперше заяви про можливість виходу РС зі складу БіГ пролунали у 2006 р. на тлі проголошення незалежності Чорногорії та підготовки до відокремлення краю Косово. Тогочасний прем'єр-міністр РС М. Додік наголосив, що, згідно з опитуваннями, близько 90% жителів республіки виступають за референдум про від'єднання від БіГ в разі надання незалежності Косово, бо «серби мають твердий намір заявити, що володіють тими ж правами, як і інші народи», а РС «спроможна існувати як у складі БіГ, так і поза нею».

Після проголошення косовської незалежності сербські опозиційні партії радикально-націоналістичного спрямування закликали керівництво РС наслідувати приклад Косово. Проте, зрештою, М. Додік та очолювана ним правляча коаліція, входячи в явну суперечність зі своєю рішучою попередньою риторикою, повели себе помірковано. Прем'єр-міністр заявив, що від'єднання Косово – не привід для відокремлення, а його партія вимагатиме референдуму про незалежність, якщо буде поставлений під сумнів статус Республіки Сербської[83].

Ситуація знову загострилася після виступу члена Президії БіГ від боснійських мусульман Х. Сілайджича на сесії ГА ООН, який назвав РС «продуктом геноциду» та закликав «виправити помилки, зроблені під час війни». У відповідь Народна скупщина РС 15 жовтня 2008 р. на своїй надзвичайній сесії ухвалила різку резолюцію, в якій, серед іншого, ще раз підтвердила попередню позицію про право на відокремлення. Після цього керівництво ЄС і НАТО висловило свою занепокоєність розвитком ситуації. Проте вже 8 листопада 2008 р., по закінченню в РС локальних виборів, М. Додік неочікувано для всіх підписав з керівниками двох провідних політичних сил місцевих боснійських мусульман і хорватів угоду про врегулювання більшості спірних питань у республіці, на чому наполягали представники ЄС[84].

Важливою і принциповою особливістю європейської та євроатлантичної інтеграції Боснії і Герцеговини було те, що в цій країні йшлося не лише і не стільки про зовнішньополітичний вибір або пошук оптимальних форм зовнішньої безпеки. Як для самої БіГ, так і для міжнародних структур, до яких вона прагне, ці процеси безпосередньо пов'язувалися з характером державного устрою країни і її внутрішньою стабільністю. Поза цим контекстом БіГ як така

---

83 Dodik kaže da nezavisnost Kosova nije razlog za secesiju RS. – [Електронний ресурс]: http://www.balkantimes.com/cocoon/setimes/print/sr_Latn/features/setimes/ features/2008/02/21/feature-01

84 Кендель П.Е. Босния и Герцеговина, ЕС и НАТО // Весник МГИМО-университета. – 2001. – № 1. – С.77–87.

виглядає перед Північноатлантичним альянсом суто «споживачем безпеки», являючи собою сумнівну цінність. Так само й Євросоюз, приймаючи цю країну до своїх лав, лише збільшує число членів, що потребують допомоги.

Ключовим мотивом допуску БіГ в ЄС і НАТО виступає стабілізація ситуації всередині країни і на Балканах в цілому. Для досягнення цієї мети, за уявленнями європейських і американських стратегів, необхідно перетворити Боснію і Герцеговину як побічний продукт змушеного зовнішніми обставинами «шлюбу за розрахунком» у нормальну функціональну державу. Тому кожний крок зі зближення з Євросоюзом і Альянсом примушував до таких змін у внутрішньому устрої БіГ, які б розширювали структуру та владні повноваження загальнодержавних органів, звужуючи відповідно функції територіальних утворень країни. Федерація БіГ вітала такі кроки, оскільки вони відповідали головним цілям усіх політичних сил боснійських мусульман – створення централізованої держави, де б вони, як відносна і найбільш зростаюча більшість, посіли домінуючі позиції.

Після розпаду колишньої Югославії та змушеного виходу Республіки Македонія з її складу, позиція ЄС щодо офіційного статусу нової країни виявилася неоднозначною. Для визначення переліку югославських правонаступників Співтовариство створило спеціальний орган – Арбітражну комісію конференції з Югославії, яка в січні 1992 р. схвалила рішення, що Македонія, серед інших, відповідає всім умовам визнання своєї державної незалежності. 15 січня того ж року Європейська Рада затвердила рішення Комісії.

Проте вже в липні 1992 р., за ініціативою Греції, в Лісабонській декларації ЄС зазначалося, що македонська державність буде визнана тільки в тому випадку, якщо офіційна назва країни не міститиме терміну «Македонія» (однойменної прикордонної грецької провінції)[85].

Варто відзначити, що труднощі виникли не тільки у відносинах Македонії і Греції. Так, сусідня Болгарія визнала незалежну македонську державу, проте досі не визнає існування окремої етнічної нації македонців та окремої македонської мови. Сербія хоча й визнає македонську державність та національність, відкидає самопроголошену автокефалію Македонської православної церкви.

Впродовж 1992–1995 рр. ЄС неодноразово відступав від свого початкового курсу на підтримку офіційних Афін у македонському питанні.

---

[85] Declaration by the European Council on Former Yugoslavia, June 1992. – [Електронний ресурс]: http://aei.pitt.edu/1420/

Слід виокремити кілька причин такої ситуації. Насамперед, перший президент Македонії К. Глігоров активно сприяв розширенню зв'язків своєї країни з Євросоюзом[86]. По-друге, ембарго Греції, головуючої в ЄС у 1994 р., накладене на процес європейської інтеграції Македонії, спричинило невдоволення таких впливових європейських держав, як Німеччина, Голландія та Італія, що назвали дії грецької сторони зайвими. Після цього керівництво ЄС звернулося до Європейського Суду, стверджуючи, що ембарго Греції порушує законодавство ЄС. Зі свого боку, Афіни звинуватили Брюссель у відмові виступити нейтральним посередником у суперечці з Македонією.

Ситуацію вдалося врегулювати лише після підписання 13 вересня 1995 р. Тимчасової угоди Македонії та Греції, в якій македонська сторона погодилася змінити свій державний прапор та частину Конституції шляхом внесення положень зі спростуванням будь-яких територіальних претензій до своїх сусідів. У листопаді Македонія отримала План дій з членства в НАТО.

З моменту здобуття незалежності країна отримує від Брюсселя все більшу фінансову допомогу. У 1992–1996 рр. за європейською програмою FARE Македонія отримала 85 млн євро, у 1996–1999 рр. ЄК надала країні 105 млн євро за програмами співробітництва з Грецією та прикордонної співпраці. Євросоюз також надав фінансову допомогу Македонії в сумі 45 млн євро під час боснійської кризи та 50 млн євро під час війни в Косово[87].

Після спалаху в країні збройного македонсько-албанського міжетнічного протистояння 2001 р. як відлуння війни в сусідньому Косово, Євросоюз і НАТО активізували свою участь в управлінні македонським конфліктом, розглядаючи останній як першу серйозну перевірку загальноєвропейської політики безпеки. У центрі уваги перебувало забезпечення опрацювання та імплементації відповідної мирної угоди, яка б закріпила права албанської нацменшини Македонії. Слід відзначити й активну миротворчу участь у цьому процесі української сторони, яка надала військову допомогу законному македонському уряду бойовими гелікоптерами, літаками та інструкторами, змусивши лідерів місцевої албанської нацменшини сісти за переговорний стіл.

Водночас головним стимулом для врегулювання Македонією своєї внутрішньої міжетнічної кризи залишалася перспектива прискорення європейської та євроатлантичної інтеграції країни. Укладення наприкінці 2001 р. Охридської мирної рамкової угоди стало можливим,

---

[86] Solving the problem through dialog // Nova Makedonija. – 1994. – 24 February. – №. 1691. – P. 2

[87] European Commission – CARDS assistance programme – Macedonia 2002-2006. – [Електронний ресурс]: http://cordis.europa.eu /home_en.html

насамперед, завдяки активній ролі ЄС і НАТО. Стимулом дотримання угоди були чіткі домовленості, які передбачали членство Македонії в обох згаданих європейських структурах, що спиралося на широку підтримку македонських громадян – понад 90% висловилися за вступ в Євросоюз і трохи менше – за приєднання до Альянсу.

Охридська угода, підписана також одним із міжнародних посередників – міністром закордонних справ України А. Зленком, складалася з наступних основних пунктів: відмова від застосування насильства в політичних цілях; збереження і відображення багатонаціонального характеру країни у громадському житті; відданість зміцненню органів місцевого самоврядування; добровільне роззброєння і розформування «етнічних албанських збройних угруповань» під контролем НАТО; забезпечення справедливого представництва національних громад на всіх рівнях. У документі також зачіпалося питання мов у країні: статус офіційних мов надавався тим, якими спілкується щонайменше 20% місцевого населення, що автоматично закріпило такий статус за албанською мовою. У додатку до угоди містилися поправки в македонську Конституцію, які виключили положення, що визначає країну як «національну державу»[88].

Таким чином, кожний крок на шляху приєднання країни до НАТО і ЄС був пов'язаний з прогресом у міжнаціональних відносинах, реформуванням системи управління та судової влади. Міжнародне співтовариство також направило збройні сили для підтримки миру в Македонії, спочатку під командуванням Альянсу, а потім у межах військової місії ЄС, започаткованої у травні 2003 р.

Македонія підписала Угоду про стабілізацію й асоціацію з ЄС у 2004 р. При наданні македонській стороні в грудні 2005 р. статусу країни-кандидата на вступ в ЄС головною причиною цього рішення зазначалося досягнення прогресу у виконанні Охридських домовленостей[89]. Причому офіційний Брюссель пов'язав започаткування переговорного процесу зі здійсненням низки реформ.

У 2008 р. Македонія отримала від ЄК умови вступу в ЄС, до переліку яких увійшли конструктивний політичний діалог, ефективне застосування нового закону про поліцію, покращення бізнес-клімату, прискорення реєстрації прав власності, зміцнення незалежності судової влади. Як зазначається в останніх доповідях Єврокомісії по Македонії, в питаннях побудови усталених політичних інституцій наявне серйозне

---

88 Ohrid Framework Agreement. 13 August 2001. – [Електронний ресурс]: http://www.adi.org.mk/frameworkagreement.html

89 Commission opinion on the application from the Former Yugoslav Republic of Macedonia for membership of the European Union. – Brussels, 2005. – 7 p.

викривлення реальних результатів реформ через політичну нестабільність в країні. При цьому економічний стан оцінюється неоднозначно. З одного боку, спостерігається певне пожвавлення ділової активності, зберігається надходження прямих іноземних інвестицій, відбувається подальша диверсифікація виробництва, зростання обсягів зовнішньої торгівлі та якісні зміни в структурі експорту – підвищення частки товарів з високою доданою вартістю. З іншого боку, серйозною проблемою залишається державний борг, що перевищив 65% ВВП країни, високий рівень безробіття, а також невідповідний стан транспортної та енергетичної інфраструктури, що потребує модернізації. Необхідного прогресу не було досягнуто у питаннях захисту охорони навколишнього природного середовища, розв'язання релігійних проблем, вільного пересування фізичних осіб, розвитку науки та освіти.

Сподівання македонської сторони на швидке приєднання до НАТО не виправдалась. Під час саміту Альянсу в Бухаресті у квітні 2008 р. на вступ Македонії в Північноатлантичний блок Греція наклала вето на тій підставі, що не було досягнуто взаємоприйнятного рішення щодо назви країни. Тим самим офіційні Афіни порушили статтю 11 Тимчасової угоди між Македонією та Грецією, яка передбачає, що грецька сторона не блокуватиме євроатлантичну інтеграцію країни за використання останньою акроніму «Колишня Югославська Республіка Македонія». Водночас, грецьке керівництво висловило намір заблокувати також і подальший процес європейської інтеграції Македонії.

Після гострої політичної кризи, що супроводжувалася тривалими масовими акціями громадського протесту проти ізоляціоністської політики уряду на чолі з Н. Груєвським, його відставкою, в країні 11 грудня 2016 р. відбулися позачергові парламентські вибори, організовані за посередництва ЄС. Нову владу сформували політичні сили європейського спрямування, які серйозно взялися до розв'язання застарілих проблем у відносинах зі сусідніми державами. 30 вересня 2018 р. пройшов всемакедонський референдум, на який було винесене питання «Чи підтримуєте ви членство в ЄС та НАТО, схвалюючи Угоду між Республікою Македонія та Грецькою Республікою?». Вказаний документ стосувався перейменування країни на Республіку Північна Македонія, домовленість про що була досягнута напередодні між главами македонського та грецького зовнішньополітичних відомств у м. Преспа. Переважна більшість учасників опитування висловилася за запропоновану зміну назви країни, проте в плебісциті взяли участь менше 50% громадян з правом голосу, і його результати були визнані невстановленими.

Попри особистий спротив перейменуванню країни з боку македонського президента Дж. Іванова, а також масові акції громадянського

протесту в Греції, парламентам обох держав після складних внутрішньополітичних перепитій все ж таки вдалося на початку 2019 р. ратифікувати досягнуту Преспанську угоду про перейменування Македонії з внесенням відповідних поправок до її Конституції. Після цього Афіни скасували блокування європейської та євроатлантичної інтеграції македонської сторони, і 6 лютого 2019 р. головуюча в ЄС Румунія ініціювала започаткування переговорів про вступ Республіки Північна Македонія до ЄС ближчим часом, що було підтримано ЄК. Того ж дня посли 29 держав-членів НАТО та Македонії підписали Протокол про вступ Республіки Північна Македонія в Організацію Північноатлантичного договору.

З початком впровадження в Албанії у 1990-х рр. політичних і економічних реформ питання європейської інтеграції постало головним пріоритетом внутрішньої та зовнішньої державної політики, яку підтримали понад 90% албанських громадян після багатьох років ізоляціоністської комуністичної диктатури.

При цьому, слід відзначити, що Албанія, як і Македонія, залишались осторонь від війн на Балканському півострові, пов'язаних з розпадом колишньої Югославії. Проте албанська сторона зіткнулася з тяжкими наслідками внутрішньої економічної кризи 1997 р., під час якої в країні обвалилися фінансові піраміди й запанувала політична анархія.

Першим вагомим кроком ЄС на шляху започаткування реального співробітництва з оновленою Албанією стала ініціатива розробки і підписання з нею, як і з більшістю країн колишньої Югославії, Угоди про стабілізацію і асоціацію. У 2000 р. Албанія серед низки інших нових держав Балканського регіону офіційно отримує статус країни-кандидати на вступ в Євросоюз. На саміті ЄС у Загребі 2000 р. було підтверджено прихильність офіційного Брюсселя ідеї повної інтеграції балканських країн в ЄС та схвалено умови для вступу, зокрема, Албанії, серед яких: зміцнення торговельних і економічних регіональних зв'язків, ефективне освоєння європейської фінансової допомоги, подальша демократизація, реформування правової сфери, розвиток політичного діалогу, досягнення та імплементація домовленостей у межах процесу стабілізації і асоціації. Офіційні переговори про підготовку відповідного документа з албанською стороною планувалося започаткувати в березні 2002 р., проте дати неодноразово переносились, і остаточно Угода про асоціацію і стабілізацію між Республікою Албанія та ЄС була підписана 12 червня 2006 р.

Поширивши дію політики консолідації в тому числі на Албанію, ЄС постав перед складним історичним завданням – економічне відста-

вання цієї балканської країни було набагато більшим, ніж будь-яких інших держав, що вступали в ЄС. Таке гальмування стало наслідком великих структурних проблем, що сформувалися ще в роки неефективної адміністративно-командної системи. Саме по причині кризи в національній економіці, попри надані офіційним Брюсселем обіцянки та започатковану підготовку до членства, процес вступу в ЄС Албанії сповільнився. Угода з нею про стабілізацію і асоціацію набула чинності тільки через три роки після підписання та ратифікації Європарламентом і всіма державами Євросоюзу.

Після цього 28 квітня 2009 р. Албанія подала офіційну заявку на вступ в ЄС. Проте затвердили її лише в червні 2014 р., попередньо скасувавши візовий режим для албанських громадян в грудні 2010 р. На тлі загального зростання євроскептицизму європейські чиновники не роблять прогнозів відносно можливих дат приєднання Албанії до Євросоюзу, все більше концентруючи свою увагу на недостатню реалізацію країною реформ у сфері економіки та права. Це пов'язано також із політичними кризами всередині країни впродовж 2000-х рр., що суттєво гальмували процес албанської європейської інтеграції.

Албанія, окрім Туреччини, серед кола країн, які подали заявку на вступ в ЄС, найпізніше від усіх отримала офіційний статус країни-кандидата – тільки у 2014 р. Проте переговорний процес з нею досі не розпочався, і в албанської сторони в цьому зв'язку виникли небезпідставні побоювання повторення «турецького сценарію». Попри те, що у квітні 2018 р. ЄК рекомендувала Раді ЄС розпочати офіційні переговори з Албанією разом з Македонією про вступ в Євросоюз, питання подальшого просування процесу європейської інтеграції Албанії залишається невизначеним.

Останні звіти Єврокомісії свідчать про відносний прогрес Албанії у здійсненні необхідних перетворень, зокрема, в питаннях реформування політичної системи з одночасним збереженням гостроти проблеми корупції та організованої злочинності. Сучасний економічний стан країни визначається неоднозначно. До негативних факторів відносять: великі боргові зобов'язання, слабку диверсифікацію виробництва, значну частку тіньового сектору економіки, зростаючий рівень безробіття. Позитивними чинниками визнано: певне збільшення кількості нових робочих місць, низький рівень інфляції, збереження тенденції зростання ВВП, зменшення переліку технічних бар'єрів у торгівлі, відносна стабільність банківської системи за збереження кредитних і боргових ризиків. Певний прогрес спостерігається також у розвитку системи освіти, транспорту та інфраструктури у сфері енергетики.

Від початку 1990-х рр. необхідність вступу Албанії в НАТО була предметом глибокого консенсусу всього албанського суспільства. Членство в Альянсі підтримували близько 95% албанців, розглядаючи його як засіб покращення економічного стану своєї країні та гарантію подальшого вступу в ЄС. Албанія віддавна розглядалась як кандидат на приєднання до НАТО, причому в цілому як безконфліктний претендент. Попри те, що певні впливові кола офіційної Тирани виношували ідею створення в майбутньому якоїсь Великої Албанії з входженням до її складу населених етнічними албанцями сусідніх територій краю Косово, північно-західної Македонії та окремих районів Греції і Чорногорії, залучення Албанії в Альянс розглядалося його лідерами як запобігання розвитку подібного негативного сценарію.

Просування країни по шляху до НАТО теж було повільним і тривало 17 років. У 1992 р. албанська сторона приєдналась до Ради Північноатлантичного співробітництва, а у 1994 р. стала учасницею програми НАТО «Партнерство заради миру». Цього ж року в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі було відкрито військове представництво Албанії, а у 1995 р. офіційна Тирана приєдналася до Програми планування процесів і аналізу, здійснюваної в межах «Партнерства заради миру». Це надало країні можливість більш широко долучитися до розробки спільних з Альянсом заходів. Так, з 1996 р. албанські війська беруть активну участь у різноманітних місіях Альянсу – в Боснії і Герцеговині, в Афганістані та в Іраку. Лише у 2000 р. на території Албанії відбулось двоє військових навчань у межах Партнерства заради миру – «Adventure Express» та «Cooperative Dragon».

У 1999 р. албанська сторона приєднується до Плану дій з членства в НАТО, беручи на себе зобов'язання реформувати не лише збройні сили, а й політичну, виборчу та судову системи. Албанський уряд активно включився в діяльність по боротьбі з корупцією, тероризмом, організованою злочинністю, незаконним обігом зброї та наркотиків. Приступивши до реалізації військової реформи з метою формування війська, відповідного натівським стандартам, Албанія від 1999 р. витрачає щорічно на військові витрати близько 108 млн дол. США (приблизно 1,4% національного ВВП). Тим самим виконується одна з найважливіших умов євроатлантичної інтеграції країни щодо поступального нарощування обсягів її військового бюджету.

Від 2002 р. за кошти і під контролем американського Пентагону збройні сили Албанії розпочали виконання десятилітньої програми свого реформування, спрямованої на створення мобільної та високопрофесійної армії. Під час реформи було скорочено кількість застарілих озброєнь і бойової техніки, реалізовано масштабну програму з

утилізації великої кількості старих боєприпасів. ЗС Албанії отримали нові типи зброї та військового устаткування. Серед іншого, за допомогою НАТО було створено сучасну систему радіолокаційного спостереження, що дозволила значно підвищити можливості сил берегової охорони із захисту албанських територіальних вод. Держави Альянсу також взяли участь у підготовці та навчанні особового складу албанської армії.

У 2003 р. Албанія разом з Хорватією і Македонією ввійшла до складу Групи Адріатичної хартії з метою активізації спільного просування цих країн в євроатлантичні структури.

З лютого 2008 р. Албанія офіційно бере участь в операції НАТО «Активні зусилля», в межах якої натівські ВМС ведуть патрулювання вод Середземного моря, контролюючи судноплавство та допомагаючи виявляти і стримувати терористичну діяльність та захищатись від неї. Станом на 2008 р. річний військовий бюджет країни вже перевищив 2% національного ВВП.

Принципове рішення про вступ Республіки Албанія в Організацію Північноатлантичного договору було схвалено на її Бухарестському саміті 2008 р. 1 квітня 2009 р. Албанія одночасно з Хорватією вступила в НАТО. Хоча й у військовому відношенні приєднання Албанії до НАТО стало не надто значущим, проте володіння країною необхідною інфраструктурою надало можливість блоку встановити контроль за всією Адріатикою.

Станом на сьогодні відносини ЄС і НАТО з країнами Балканського регіону визначаються прагненням останніх стати повноправними учасниками Європейського Співтовариства у зв'язку з можливістю отримання значних вигод від взаємного співробітництва. Водночас ці взаємини мають асиметричний характер через їхню нерівнозначність, бо сторонами виступають окремі держави з одного боку та європейські й євроатлантичні міждержавні структури, які представляють найбільш потужні світові угруповання регіонального і міжконтинентального рівня, з іншого.

Змістом цих взаємин є зовнішнє налаштування політик країн-членів і кандидатів у члени в Євросоюз і Альянс на здійснення політичної, економічної та безпекової трансформації, пов'язуванні національних економік балканських держав з фінансовою системою об'єднаної Європи, поширенню в громадянських суспільствах країн Балкан демократичних норм і цінностей.

Процеси європейської та євроатлантичної інтеграції у різних балканських державах виявилися нерівномірними, відрізняючись залежно від ступеня потужності їхньої дії. Їх вплив характеризується посту-

повою інтенсифікацією, починаючи від так званого «транзитного періоду» 1990-х рр. і закінчуючи набуттям членства або наданням статусу країни-кандидата у 2000-х – 2010-х рр.

Загалом у процесі європейської та євроатлантичної інтеграції у державах Балканського півострову впроваджено докорінні політичні реформи (місцевого самоврядування, адміністративні та судові перетворення), закріплено багатопартійність, набули чинності зміни в нормативно-правових актах, спричинені необхідністю відповідати нормам європейського законодавства. Для контролю за виконанням реформ у країнах регіону створювалися спеціальні інституції, що були координаційними центрами між національними владами та європейськими інституціями. Відповідно, європейська і євроатлантична інтеграція перетворилася на основоположний каталізатор розвитку регіональних держав і допомогла в короткі терміни пройти період трансформації їхніх політичної, соціально-економічної та військової систем.

З метою запровадження перетворень ЄС і НАТО застосовували особливі механізми поширення свого впливу на країни Балкан – такі як принцип умовності, що містив жорсткі політичні вимоги з можливістю вибору. Спроможність враховувати все різноманіття цих держав перетворилася на незамінний важіль зовнішнього впливу офіційного Брюсселя.

Велике значення мала економічна, гуманітарна та миротворча допомога країнам Західних Балкан у перехідний період, коли в залежність від ЄС і НАТО було поставлено економічні та безпекові національні системи, що дозволило зміцнити регіональну політику і взаємозв'язок між державами Балканського півострова ще до їхньої інтеграції в зазначені структури.

Водночас наслідки впливу європеїзації на країни регіону мали як позитивний, так і негативний характер. Останнє втілилося, головно, у формування надзвичайної залежності цих держав від ЄС і США. Прикладом цього можуть слугувати світові економічні проблеми 2008–2009 рр., коли внаслідок кризи зони євро відчутно постраждали національні економіки країн Балкан, що були змушені звертатися за європейською і американською фінансовою допомогою, йдучи на серйозні поступки.

У підсумку слід зазначити, що через ускладнення геополітичних чинників держави Північноатлантичного договору прискорили процес євроатлантичної інтеграції, вповні охопивши ним усі балканські країни, крім Сербії. У серпні 2014 р. у Берліні за ініціативою Німеччини відбулася зустріч лідерів держав Західних Балкан, де було започатко-

вано так званий «Берлінський процес», метою якого стало запевнення політичних лідерів і громадськості західнобалканських країн у тому, що в майбутньому всі без виключення держави регіону обов'язково стануть частиною ЄС.